

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Соціально-психологічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки та педагогічної майстерності

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Соціально педагогічна підтримка учнів з гіперактивним розладом у ЗНЗ»

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
зі спеціальності 8.01010601 Соціальна педагогіка

Виконала

студентка 61 групи
спеціальності
8.01010601 «Соціальна педагогіка»
Юзвяхик Інна Анатоліївна

Науковий керівник

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної
педагогіки та педагогічної
майстерності
Павлик Надія Павлівна

Житомир 2014

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ГІПЕРАКТИВНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	Ошибка! Закладка не определена.
1.1. Гіперактивність як медико-соціальна та психолого-педагогічна проблема Ошибка! Закладка не определена.	
1.2. Причини виникнення синдрому гіперактивності у дітей.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.3. Особливості прояву синдрому гіперактивності та його наслідки	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 1	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ГІПЕРАКТИВНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ ЗНЗ	Ошибка! Закладка не определена.
2.1. Реалізація комплексного підходу у роботі з гіперактивними дітьми в умовах ЗНЗ.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.2. Гіперактивність як соціально-педагогічна проблема, фактори її виникнення.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.3. Особливості соціально-педагогічної роботи з гіперактивними учнями у шкільному просторі	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 2	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК УЧНІВ З ГІПЕРАКТИВНИМ РОЗЛАДОМ У ЗНЗ	Ошибка! Закладка не определена.
3.1. Програма емпіричного дослідження соціально-педагогічних характеристик дітей з гіперактивним розладом	Ошибка! Закладка не определена.
3.2. Діагностика соціально-педагогічних характеристик дітей з гіперактивним розладом	Ошибка! Закладка не определена.
3.3. Програма соціально-педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 3	Ошибка! Закладка не определена.
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	6

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	12
ДОДАТКИ.....	Ошибка! Закладка не определена.

Вступ

Актуальність дослідження. Суттєві соціальні зміни у нашому суспільстві відображуються на розвитку дитини в сучасній сім'ї. Значна кількість порушень та затримок розвитку людини в дитячому віці робить необхідним вивчення, систематизацію та узагальнення світового досвіду психолого-педагогічної допомоги. Особливу увагу привертає до себе при цьому явище гіперактивності, яке характерне для дитини у дошкільному віці, у шкільному віці воно стає суттєвою проблемою соціально-психологічного розвитку дитини, її соціалізації, засвоєння шкільної програми і т.д.

За різними даними, кількість дітей з гіперактивною (гіпердинамічною) поведінкою, яка, як правило, супроводжується проблемами зі стійкістю уваги та здібністю до її концентрації, становить у загальній популяції від 1,5 до 20 відсотків [31]. Деякі автори відмічають також довгостроковий вплив дитячої гіперактивності на соціальну адаптацію та життя дорослої людини.

Вивчення причин та механізмів таких змін має значення у створенні ефективних засобів психолого-педагогічного супроводу, соціально-педагогічної підтримки. Все означене вище робить актуальним створення, апробацію, розвиток та дослідження ефективності програм діагностики, корекції та підтримки дітей з гіперактивним розладом.

Гіперактивність є основною причиною порушення поведінки і труднощів в навчанні дітей як шкільного, так і дошкільного віку. В майбутньому, гіперактивність, за відсутності професійної підтримки, призводить до проблем у взаєминах з оточуючими і негативним чином позначається на навчально-виховному процесі. Такі діти відчують труднощі засвоєння навчального матеріалу при нормальному рівні інтелекту, мають занижену самооцінку, слабку успішність і невпевненість в собі. До цього може додатися агресивність, порушення поведінки і взаємин з оточуючими, а нерідко і патологічна тяга до алкоголю і наркотиків. Крім

того, дослідники вважають, що гіперактивність може перейти з дитячого в дорослий вік або спостерігатися в залишковому стані. При цьому, зазвичай, гіперактивність зменшується, а дефіцит уваги та імпульсивність зберігаються, що служить сприятливим ґрунтом для неврозів і соціальної дезадаптації.

Дослідженням проблеми гіперактивності займалися цілий ряд вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Р. Барклі, У. Брек, І. П. Брязгунов, М. М. Заваденко, Н. М. Іовчук, А. Д. Комелева, О. К. Лютова, С. Мануцця, Г. Б. Моніна, Д. Оффорд, І. Прекоп, Дж. Рапопорт, К. Рідл, О. І. Романчук, А. Л. Сиротюк та ін.

Ці науковці досліджували, в основному, медичні та психологічні моменти, соціально-педагогічна специфіка підтримки гіперактивних дітей залишається малодослідженою. Саме тому темою нашого дослідження було обрано «Соціально-педагогічна підтримка учнів з гіперактивним розладом у ЗНЗ».

Мета дослідження – дослідити процес та зміст соціально-педагогічної підтримки дітей з гіперактивним розладом у ЗНЗ.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати дітей з гіперактивним розладом як об'єкт соціально-педагогічної діяльності.
2. Виявити сутність та специфіку соціально-педагогічної роботи з дітьми з гіперактивним розладом у ЗНЗ.
3. Дослідити соціально-педагогічні особливості дітей з гіперактивним розладом.
4. Розробити програму соціально-педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у ЗНЗ.

Об'єкт дослідження – гіперактивні розлади дітей як психолого-педагогічний феномен.

Предмет дослідження – процес соціально-педагогічної підтримки дітей з гіперактивним розладом у ЗНЗ.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань дослідження було використано теоретичні (аналіз наукових джерел, узагальнення, систематизування, конкретизація) та емпіричні (тестування, опитування, анкетування, методи кількісної та якісної обробки отриманих результатів) методи наукового пізнання.

Експериментальна база дослідження: ЗНЗ № 30 м.Житомира.

Теоретичне значення дослідження: узагальнено і систематизовано наукові дослідження в галузі психолого-педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом; виявлено соціально-педагогічні характеристики гіперактивного розладу.

Практичне значення дослідження: розроблено й обґрунтовано програму соціально-педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом в умовах ЗНЗ, яка може використовуватися у роботі соціально – психологічної служби молодшої школи.

Апробація роботи. Результати дослідження опубліковані у збірнику наукових праць Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник наукових робіт викладачів і студентів / за заг. ред. Н.П. Павлик]. - Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2014. - 92-93

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (90 найменувань, з них 9 англійською мовою). Робота викладена на 98 сторінках друкованого тексту та 8 сторінках додатків.

Загальні висновки

1. Охарактеризувавши дітей з гіперактивним розладом як об'єкт соціально-педагогічної діяльності, ми прийшли до таких висновків. Гіперактивність як явище та проблему слід розглядати як в медичному, так і в соціально-педагогічному аспектах, оскільки вона є фактором і фізичного, і психічного, і морального, і соціального здоров'я дитини. Гіперактивність є медико-соціальною проблемою, оскільки її причини та наслідки мають і медичну, і соціальну, і психологічну, і педагогічну сутність. Досліджувати явище гіперактивності дітей почали відносно нещодавно, однак досліджень достатньо багато, і практично всі вони пов'язують гіперактивність з дефіцитом уваги, тому з медичної точки зору гіперактивність розглядають як синдром гіперактивності з дефіцитом уваги. Також науковці з різних сфер підкреслюють, що якщо своєчасно не знівелювати причини виникнення гіперактивності та не подолати її прояви фаховою допомогою, то вона може мати наслідки в дорослому житті, тобто стати фактором асоціальної поведінки особистості та її подальшої десоціалізації.

Однозначного визначення причин гіперактивності дітей не існує, хоча і виділено не мало факторів, які впливають на її появу. Можна виділити три групи причин: біологічні, генетичні, психосоціальні. До першої належить припущення, що до гіперактивності призводить порушення в роботі головного мозку, пов'язане з його органічним ураженням в період внутрішньоутробного розвитку, пологів, перших місяців життя. Генетичні чинники припускають «успадкування» синдрому від старшого покоління. В основі третьої групи причин закладені фактори, пов'язані з порушенням психоемоційного стану, і деякими особливостями соціальної сфери. Однак, для виявлення всіх цих причин необхідно проводити значну діагностичну роботу.

Постановка діагнозу СГУД повинна ґрунтуватися на комплексних симптомах, прояві розладу в різних умовах, у різних областях дій і

соціальних ситуаціях; характеризуватися сталістю й довжиною в часі, з показаннями не тільки лікарів, а також психологів і педагогів. Окремі й тимчасові характеристики в поведінці дітей, які відзначаються батьками, навіть якщо вони й мають деяку подібність зі СГУД, не можуть вважатися підставою для постановки даного діагнозу. Такі симптоми можуть бути реакцією дитини на яку-небудь стресову ситуацію, наприклад, розлучення батьків.

2. Виявивши сутність та специфіку соціально-педагогічної роботи з дітьми з гіперактивним розладом у ЗНЗ, ми прийшли до наступних висновків. Допомога дітям із синдромом гіперактивності завжди повинна носити комплексний характер і поєднувати різні підходи, у тому числі роботу з батьками й методи модифікації поведінки, роботу зі шкільними педагогами, методи психолого-педагогічної корекції, психотерапії, а також медикаментозне лікування при значній вираженості синдрому. Лише за допомогою комплексного, цілеспрямованого впливу, сім'ї, школи, лікарів можливо подолати негативні наслідки гіперактивності дитини, а координувати ці процеси, відповідно до своїх функціональних повноважень може соціальний педагог ЗНЗ, саме тому гіперактивність слід розглядати також як соціально-педагогічну проблему.

Гіперактивні діти не можуть адекватно пристосуватися до реалій оточуючого життя і тому сприймаються своїм найближчим оточенням як об'єкт постійної турботи і джерело занепокоєння. І самі діти з підвищеною активністю, і їх оточення страждають від властивої їм метушливості; причиною неприємностей стає поведінка, що відхиляється від соціально прийнятих норм. У оточуючих складається враження, що ці діти не виховуються батьками, що вони живуть в атмосфері вседозволеності. Хоча це найчастіше не так.

Гіперактивність у дітей є складною соціально-педагогічною проблемою, яка через свої біосоціальні причини порушує засвоєння дитиною основних соціальних навичок, необхідних для нормальної соціальної ситуації

розвитку конкретної вікової категорії (проблеми з ігровою діяльністю у дошкільному віці, порушення учіння в молодшому шкільному віці, проблеми сприйняття однолітками – у підлітковому), які в подальшому можуть порушити процес повноцінної соціалізації особистості дитини. Саме тому, діти з гіперактивним розладом потребують комплексної допомоги по подоланню соціально-психологічних причин та проявів СГУД, за допомогою сім'ї, школи та різних медичних фахівців, координувати яких повинен соціальний педагог, який може зробити цю співпрацю координованою і цілеспрямованою.

Одна з найбільш критичних сфер, де дитині зі СГУД потрібна підтримка – це школа. Саме в шкільному просторі необхідні гарна увага, пам'ять, саморегуляція, які недостатньо розвинені у дитини зі СГУД. Тому більшість таких дітей зазнають труднощів у процесі навчання; крім того, внаслідок шкільних проблем можуть підсилитися й проблеми поведінкового характеру. Усе це не може не відбиватися на психоемоційному стані дитини, тим самим усе більш підсилюючи негативні наслідки СГУД для соціалізації цих дітей. Саме тому необхідно приділяти особливу увагу правильному підходу до соціально-педагогічної підтримки таких дітей.

Соціально-педагогічна робота з гіперактивною дитиною в умовах шкільного простору є складовою загальної комплексної роботи з подолання проблеми синдрому гіперактивності. Робота соціального педагога ЗНЗ полягає, в першу чергу, у корекції гіперактивного розладу, інформуванні вчителів та батьків про особливості роботи і виховання гіперактивних дітей, а також у координації єдиного цілеспрямованого впливу сім'ї, школи та медичних фахівців на подолання причин, проявів та наслідків синдрому гіперактивності дитини, та її повноцінну соціалізацію.

3. Дослідивши соціально-педагогічні особливості дітей з гіперактивним розладом, ми прийшли до таких висновків. Дослідження соціально-педагогічних характеристик дітей з гіперактивним розладом у ЗНЗ проводилось з 20 учнями 3го класу ЗНЗ № 30 м.Житомира. Загальна кількість

учнів цього класу складає 25 осіб, тому вибіркoву сукупність дослідження методом основного масиву можна вважати репрезентативною. На основі аналізу наукових джерел та методології діагностичного інструментарію, нами було виділено наступні показники проявів соціально-педагогічних характеристик дітей з гіперактивним розладом: рівень сприйняття соціальних норм та вимог до поведінки дитиною; показники успішності навчання як провідної діяльності та фактору соціальної ситуації розвитку молодшого школяра; показники соціальної активності дитини (рівень соціально-комунікативної взаємодії учнів, соціальна позиція та рівень сформованості класного колективу, навчально-пізнавальна діяльність дитини); співвідношення особистісних показників (самооцінки, рівня домагань і т.п.) та оцінки колективом індивіда. Узагальнюючи результати нашого дослідження, можна прийти до висновку, що для переважної більшості досліджуваних молодших школярів є характерним високий рівень імпульсивності, який в свою чергу, є показником значного рівня гіперактивності цих учнів. Це дозволяє говорити, про недостатній самоконтролю, домінування невизначеності та спонтанності подальших дій, відсутності стійких інтересів, неадекватну оцінку наслідків власних вчинків та низький вплив мотиваційного чиннику соціального контролю.

Майже для половини досліджуваної групи школярів є характерною неадекватна активність (соціальна занедбаність), кожен третій учень, навпаки є адекватно активним та проявляє соціальну суб'єктивність, а кожен п'ятий школяр – характеризується адаптивною активністю, тобто соціальною готовністю до певних дій або бездіяльності. Порівняння результатів з попередньою методикою дозволяє говорити, що висока імпульсивність молодших школярів, як прояв їх гіперактивності, є прямим чинником їх навчально-пізнавальної діяльності, а високі загальні показники «компенсуються» значними проявами особистісної та комунікативної активності. А, виходячи з тези про навчання як провідну діяльність молодшого шкільного віку, можна зазначити, що високі показники проявів

гіперактивності дитини негативно впливають на процес подальшого становлення особистості дитини, тобто на її соціалізацію.

Ключовою проблемою в досліджуваній групі школярів є недостатність задоволення потреби у спілкуванні та емоційній взаємодії. Порівнюючи з результатами попередніх методик, це дозволяє говорити про взаємопов'язаність процесів соціальної занедбаності дітей, на основі якої виникає рівень прояву її імпульсивності та відповідні психологічні ускладнення, які створюють перешкоди у повноцінній соціалізації конкретних школярів.

Отже, можна узагальнити, що високі показники проявів гіперактивності молодших школярів є наслідком недостатнього приділення уваги вихованню в сім'ї, що підтверджують високі показники соціальної занедбаності багатьох учнів, та відповідні проблеми з самооцінкою та психологічними показниками особистості дитини. Всю складність ситуації характеризують також виявлені негативні показники проявів соціально-педагогічних характеристик дітей з гіперактивним розладом, а саме, характерні для більшості досліджуваних низький рівень сприйняття соціальних норм та вимог до поведінки дитиною, посередні показники успішності навчання як провідної діяльності та фактору соціальної ситуації розвитку молодшого школяра, деструктивний та нестабільний характер соціально-комунікативної взаємодії гіперактивних учнів, який відображає також ізольованість соціальної позиції гіперактивних дітей у класному колективі та відповідну негативну оцінку колективом їхньої особистості та діяльності.

4. Розробивши програму соціально-педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у ЗНЗ, можна узагальнити наступне. Орієнтуючись на виділені в процесі дослідження ключові проблеми в даній сфері, нами було розроблено програму соціально-педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом. Надання соціально-педагогічної підтримки дітям з гіперактивним розладом завжди повинне носити комплексний характер і

поєднувати різні підходи та спільний корекційний вплив різних інституцій.

Мета програми: соціально-педагогічна підтримка процесу подолання найбільш критичних проявів та наслідків гіперактивного розладу у дітей шляхом координації корекційного впливу сім'ї, школи та медичного впливу.

Розроблена нами програма передбачає першочерговість корекційного впливу та розрахована на дітей молодшого шкільного віку із синдромом гіперактивності. Надання соціально-педагогічної підтримки дітям з гіперактивним розладом завжди повинне носити комплексний характер і поєднувати різні підходи та спільний корекційний вплив різних інституцій.

Розроблена нами програма передбачає першочерговість корекційного впливу та розрахована на дітей молодшого шкільного віку із синдромом гіперактивності. Можна виділити три ключових напрямки реалізації програми: проведення ряду корекційних занять з дітьми; робота соціального педагога з батьками та, відповідно, батьків з дитиною; лікарська допомога (за необхідності).

Список використаних джерел

1. Александровская Э. М. Социально-психологические критерии адаптации к школе / Э. М. Александровская. – М. : Знание, 1988. – 153 с.
2. Альтхерр П. Р. Гиперактивные дети. Коррекция психомоторного развития./ П. Р. Альтхерр, Л. Л. Берг, А. Вельфль. — М: Издательский центр «Академия», 2004. - 406 с.
3. Андреева Г.М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : МГУ, 1988. – 431 с.
4. Артюхова И. Потребность в движении / И. Артюхова // Начальная школа : прил. к газ. «Первое сентября». – 2002. -N 20. - С. 14
5. Арцишевская И.Л. Работа психолога с гиперактивными детьми в детском саду. - М.: 000 «Национальный книжный центр», 2011. - 64 с
6. Астапов В. М. Психология детей с отклонениями и нарушениями психического развития / В. М. Астапов, Ю. В. Микадзе. - СПб: Питер, 2001. - 384 с.
7. Бадалян Л. О. Невропатология: учебник для студ. дефектол. фак. высш. пед. учеб. Заведений / Л. О. Бадалян. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 384 с.
8. Бадалян Л.О. Синдром дефицита внимания у детей / Л. О. Бадалян, Н. Н. Заваденко, Т. Ю. Успенская // Обозрение психиатрии и медицинской психологии им. В.М. Бехтерева. - 1993. - № 3. – с. 74-90
9. Баркли Р. А. Ваш непослушный ребенок / Р. А. Баркли, К. М. Бентон. — СПб.: Питер, 2004. – 147 с.
- 10.Беляева М. А. Социально-педагогическая работа с семьей / М. А. Беляева. – М. : Академпроект, 2001. – 274 с.
- 11.Бех І. Д. Виховання особистості: Навчально-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 341 с.

12. Битянова М. Р. Адаптация ребенка в школе : диагностика, коррекция, педагогическая поддержка / М. Р. Битянова. – М. : Образовательный центр «Педагогический поиск», 1997. – 260 с.
13. Брызгунов И. П. Дефицит внимания с гиперактивностью у детей / И. П. Брызгунов, Е. В. Касатикова. — М.: Медпрактика, 2002. – 128 с.
14. Брызгунов И.П. Непоседливый ребенок, или все о гиперактивных детях / И. П. Брызгунов, Е. В. Касатикова. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2001. - 96 с.
15. Валлон А. Психическое развитие ребенка / А. Валлон. – М.: «Просвещение», 1967. - 122 с.
16. Василькова Ю. В. Работа социального педагога с трудными подростками / Ю. В. Василькова // Методика и опыт работы социального педагога. – М. : Академия, 2001. – С. 91 – 121.
17. Витковская И. М. Обучение младших школьников в совместной деятельности / И. М. Витковская. – М. : АСТ, 2000. – 96 с.
18. Волков Б. С. Психология младшего школьника / Б. С. Волков. – М. : Просвещение, 2002. – 125 с.
19. Габдракипова В. И. Программа коррекции гиперактивных детей с синдромом дефицита внимания. - Богданович, 1996. - 12 с
20. Галагузова М. А. Социальная педагогика: курс лекций / М. А. Галагузова. – М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
21. Гиперактивные дети: коррекция психомоторного развития : учебное пособие для вузов / П. Альтхерр и др. ; под ред. М. Пассольта ; пер. с нем. В. Т. Алтухов. - М.: Академия, 2004. - 160 с.
22. Глезерман Т.Б. Мозговые дисфункции у детей / Т. Б. Глезерман. - М.: «Просвещение», 1983. – 234 с.
23. Гражданская комиссия по правам человека [электронный ресурс] /СДВГ и «учебное расстройство». – 2012г. – Электрон. Данные. - Режим доступа: <http://www.cchr.ru/articles/341.htm> свободный. - Загл. с экрана

24. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе / Н. И. Гуткина. – М. : Академический проект, 2000. – 184 с.
25. Давыдов В. В. Психическое развитие младшего школьника / В. В. Давыдов. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 329 с.
26. Дмитриева Т. Б. [электронный ресурс] / Социальная и медико-психологическая помощь детям с СДВГ и их семьям. – тезисы доклада 1-го междунар. форума по СДВГ. – М.- 2006. - . – Электрон. Данные. – Режим доступа <http://www.otrok.ru/doktor/info/medline.htm> свободный. - загл. с экрана.
27. Дробинская А.О. Синдром гиперактивности с дефицитом внимания / А. О. Дробинская // Дефектология. - №1. - 1999. - С.31-36.
28. Дубровина П. В. Развитие личности ребенка / П. В. Дубровина. – М. : Академия, 1997. – 192 с.
29. Заваденко Н. Н. Гиперактивность и дефицит внимания в детском возрасте / Н. Н. Заваденко. — М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 256 с.
30. Заваденко Н. Н. Гиперактивность с дефицитом внимания: факторы риска, возрастная динамика, особенности диагностики // Заваденко Н. Н., Суворинова Н. Ю., Румянцева М. В. — Дефектология, 2003, - № 6. – с. 23-26 с.
31. Заваденко Н. Н. Диагноз и дифференциальный диагноз синдрома дефицита внимания с гиперактивностью у детей / Н. Н. Заваденко // Школьный психолог. - №4. - 2000. - С.2-6.
32. Заваденко Н. Н. Как понять ребенка: дети с гиперактивностью и дефицитом внимания / Н. Н. Заваденко. — М.: Школа-Пресс, 2001. – 128 с.
33. Заваденко Н.Н. Минимальные мозговые дисфункции у детей / Н. Н. Заваденко, А. С. Петрухин, О.И. Соловьев. - М.: Издательский центр «Академия», 1997. - 72 с.
34. Кабаченко Т. С. Методи психологічного впливу : навч. посіб. / Т. С. Кабаченко. – К. : «Педагогічне товариство», 2000. – 544 с.

35. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка/соціальна робота: Навчальний посібник / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлебик. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
36. Коломинский Я. Л. Социальная и педагогическая психология / Я. Л. Коломинский. – К. : Вища школа, 1999. – 230 с.
37. Кон И. С. Родители и дети / И. С. Кон // Психология ранней юности. – М. : Просвещение, 1989. – С. 16 – 19.
38. Корсакова Н.К., Неуспевающие дети: нейропсихологическая диагностика трудностей в обучении младших школьников / Н. К. Корсакова, Ю. В. Микадзе, Е. Ю. Балашова. - М.: Рос.пед.агентство, 1987. - 125 с.
39. Косабуцкая С. А. Социальный педагог : введение в должность / С. А. Косабуцкая, О. К. Крокинская, С. А. Нагавкина. – СПб. : КАРО, 2000. – 272 с.
40. Кошелева А. Д., Диагностика и коррекция гиперактивности ребенка / А. Д. Кошелева, Л. С. Алексеева. - М.: НИИ семьи, 1997. - 64 с.
41. Курбатов В.И. Социальная работа : Учебное пособие / В. И. Курбатов. - М.: Феникс, 2003. – 480 с.
42. Кучма В. Р. Дефицит внимания с гиперактивностью у детей России / В. Р. Кучма, А. Г. Платонова. - М.: Дрофа, 1997. – 133 с.
43. Кучма В. Р. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью у детей [вопросы эпидемиологии, этиологии, диагностики, лечения, профилактики и прогноза] / В. Р. Кучма, И.П. Брызгунов. - М.: Олег и Павел, 1994. - 98 с.
44. Лохов М.И. Плохой хороший ребенок / М. И. Лохов, Ю. А. Фесенко, М. Ю. Рубин. - СПб.: ЭЛБИ-СПб, 2003. – 234 с.
45. Лохов, М.И., Ю.А. Фесенко, and Л.П. Рубина [электронный ресурс] / Анализ особенностей электроэнцефалограммы у детей с синдромом нарушения внимания и гиперактивностью. Обзорение Психиатрии и Медицинской Психологии имени В.М.Бехтерева, 2005. – Электронные данные. – режим доступа http://www.conmed.ru/media/bechter/05_2/8.shtml свободный. - Загл. с экрана

46. Лукашевич М. П. Соціальна робота в Україні : теоретико-методичні засади / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович, І. М. Пінчук. – К. : «Академвидав», 2001. – 257 с.
47. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека / А. Р. Лурия. - М.: Инфра, 1969. – 243 с.
48. Любар Д. Ф. Биоправление, дефицит внимания и гиперактивность. Биоправление-3. Теория и практика./ Д. Ф. Любар.- Новосибирск, 1998. - 142 с.
49. Лютова, Е. К. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми : комплексная программа / Е. К. Лютова, Г. Б. Моница. - СПб. : Речь, 2003. - 190 с. : ил.
50. Лютова-Робертс, Е. Учимся понимать своего ребенка : программа тренинга для родителей гиперактивных детей / Е. Лютова-Робертс, Г. Моница // Школьный психолог : газ. издательского дома «Первое сентября». - 2006. - N 23. - С. 20-25
51. Максимова А.А. Гиперактивность и дефицит внимания у детей / А. А. Максимова. - М.: Медпрактика, 2006. – 134 с.
52. Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников / М. В. Матюхина. – М. : Воспитание, 1984. – 182 с.
53. Мачинская Р. И. Динамика электрической активности мозга у детей 5-8-летнего возраста в норме и при трудностях обучения / Р. И. Мачинская, И. П. Лукашевич, М. Н. Фишман // Физиология человека. - 1997. - Т. 23. - № 5. – С. 45-48
54. Мачинская Р. И. ЭЭГ-анализ функционального состояния глубинных регуляторных структур мозга у гиперактивных детей 7-8 лет / Р. И. Мачинская, Е. В. Крупская // Физиология человека. - 2001. - т. 27. - № 3. - С. 122-124
55. Моница Г. Б., Лютова-Робертс Е. К., Чутко Л. С. Гиперактивные дети: психолого-педагогическая Помощь. Монография. — СПб.: Речь, 2007.— 186 с.

56. Мони́на Г. С. Работа с «особым» ребенком / Г. С. Мони́на, Е. В. Лютова // Первое сентября. - 2000. - №10. - С.7-8.
57. Мурашова Е. В. Дети - «тюфяки» и дети - «катастрофы». Гиподинамический и гипердинамический синдром / Е. В. Мурашова. — Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 123 с.
58. Никитина Л. Е. Социальный педагог в школе / Л. Е. Никитина. – М. : Академ. проект, 2003. – 112 с.
59. Овчарова Р. В. Справочная книга школьного психолога / Р. В. Овчарова. – М. : Просвещение, 1996. – 344 с.
60. Организация индивидуального сопровождения гиперактивных детей: методические рекомендации для родителей и педагогов образовательных учреждений / Лобина С.А. – г. о. Новокуйбышевск, 2007. - 90 с.
61. Осипова, О. А. Программа по коррекции синдрома дефицита внимания и гиперактивности у детей старшего дошкольного возраста (5-7 лет) / О. А. Осипова, М. Иванова // Практическая психология и логопедия . - 2007. - N 3. - С. 4-18.
62. Переселени Л. И. Психофизиологические механизмы дефицита внимания у детей разного возраста с трудностями обучения / Л. И. Переселени, Л. А. Рожкова // Физиология человека. – 1994. - №4. – С. 5-9.
63. Поддержка и обучение родителей детей с синдромом дефицита внимания с гиперактивностью / О. Н. Боголюбова, М. В. Галимзянова, А. Н. Корнев, Е. А. Москвина, М. Б. Яковлева; под редакцией Р. Ж. Мухамедрахимов а . ~ СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2009. - 78 с.
64. Равич–Щербо И.В. Психогенетика / И.В. Равич–Щербо, Т. М. Марютина, Е. Л. Григоренко. – Москва: Аспект Пресс, 2003. – 447 с.
65. Рыжавский Б. Я. Развитие головного мозга в ранние периоды онтогенеза: последствия некоторых воздействий. / Б. Я. Рыжавский // Соровский образовательный журнал. – 2003. - Т.6. - №1. – С. 23-26.

66. Семаго Н. Я. Проблемные дети: основы диагностической и коррекционной работы психолога / Н. Я. Семаго, М.М. Семаго - М., 2000. – 341 с.
67. Сиротюк А.Л. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью / А. Л. Сиротюк. - М., 2005. – 95 с.
68. Современные аспекты диагностики и лечения синдрома нарушения внимания с гиперактивностью у детей. / Т. А. Лазебник, Л. С. Чутко, Ю. Д. Кропотова [и др.]. – М.: Дрофа, 2004. – 251 с.
69. Тржесоглава З. С. Легкая дисфункция мозга в детском возрасте / З. С. Тржесоглава. - М.: Медицина, 1986. - 194 с.
70. Уэндер П. Синдром нарушения внимания с гиперактивностью / П. Уэндер, Р. Шейдер. - М.: Практика, 2003. - 485 с.
71. Фаликман М. В. Взаимосвязь когнитивного и двигательного развития в детском возрасте / М. В. Фаликман // Аутизм и нарушения развития. - 2006. - № 1. – С. 3-7.
72. Хомская Е. Д. Нейропсихология / Е. Д. Хомская, - 3-е изд. - Санкт-Петербург: Медицина, 2003. – 234 с.
73. Хризман Т. П. Развитие функций мозга ребенка / Т. П. Хризман. - Л.: Наука, 1978. – 197 с.
74. Чутко Л. С. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью и сопутствующие расстройства / Л. С. Чутко. - СПб.: Хока, 2007. – 232 с.
75. Чутко Л. С. Синдром нарушения внимания с гиперактивностью у детей и подростков / Л. С. Чутко, А. Б. Пальчик, Ю. Д. Кропотов. — СПб.: Издательский дом СПбМАПО, 2004. – 108 с.
76. Шарапановская Е.В. Воспитание и обучение детей с ММД и ПШОП / Е. В. Шарапановская. - М.: Просвещение, 2005. – 203 с.
77. Шевченко Ю. С. Коррекция поведения детей с гиперактивностью и психопатоподобным синдромом: Практическое руководство для врачей, психологов и педагогов. - 2-ое изд. – М.,: Вита-Пресс 1997.-52 с.

78. Шишова Т. П. Гиперактивный ребенок / Т. П. Шишова // Будь здоров. - 2005.-№12. - С.72-76.
79. Юдина С. Ю. Когда школьник становится учеником / С. Ю. Юдина // Начальная школа. – 2004. – №8. – С. 26 – 29.
80. Яременко Б. Р. Минимальные дисфункции мозга у детей / Б. Р. Яременко, А. Б. Яременко, Т. Б. Горяинова.- СПб.: САЛИТ-ДЕАН, 1999. – 211 с.
81. Ясюкова Л.А. Оптимизация обучения и развития детей с минимальными мозговыми дисфункциями / Л. А. Ясюкова. - СПб.: ИМАТОН, 1997.- 136 с.
82. American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 4th ed. 1994, Washington, DC: American Psychiatric Association, 886 p [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://justines2010blog.files.wordpress.com/2011/03/dsm-iv.pdf>. – Назва з екрану.
83. Barkley, R.A., Adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder: an overview of empirically based treatments. Journal of Psychiatric Practice, 2004. 10: p. 39-56 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psychrights.org/research/Digest/CriticalThinkRxCites/chronis-psychosocial.pdf>. – Назва з екрану.
84. Barkley, R.A., Taking charge of ADHD: The complete, authoritative guide for parents (rev. ed.). 2000, New York, NY: Guilford Press [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cdarchimede.it/images/pdf/curriculum-vitae-prof-barkley2.pdf>. – Назва з екрану.
85. Biederman, J., et al., Influence of gender on attention deficit hyperactivity disorder in children referred to a psychiatric clinic. American Journal of Psychiatry, 2002. 159: p. 36-42 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.drbehrmann.com/Myth.pdf>. – Назва з екрану.
86. Bobb, A.J., et al., Molecular genetic studies of ADHD: 1991 to 2004. . American Journal of Medical Genetics. Part B, Neuropsychiatric Genetics: the Official Publication of the International Society of Psychiatric Genetics, 2005.

- 132: p. 109-125 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/32789/end_matter.pdf?sequence=1. – Назва з екрану.
87. Faraone, S.V., et al., Molecular genetics of attention-deficit/hyperactivity disorder. *Biological Psychiatry*, 2005. 57: p. 1313-1323 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dept.wofford.edu/neuroscience/NeuroSeminar/pdfsFall2007/ADHD3.pdf>. – Назва з екрану.
88. Seidman, L.J., et al., Learning disabilities and executive dysfunction in boys with attention-deficit/hyperactivity disorder. 15, 2001(544-556) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www2.psychology.uiowa.edu/wp/iowaadhd/files/2012/08/Willcutt-et-al-2005.pdf>. – Назва з екрану.
89. Thapar, A., M. O'Donovan, and M.J. Owen, The genetics of attention deficit hyperactivity disorder. *Human Molecular Genetics*, 2005. 14: p. R275-R82 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://adhdnet.com/wp/papers08/COMTcaspi.pdf>. – Назва з екрану.
90. Zametkin, A.J. and M. Ernst, Problems in the management of attention-deficit-hyperactivity disorder *New England Journal of Medicine*, 1999. 340: p. 40-46 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.medicine.mcgill.ca/mjm/v03n02/v03p105/v03p105.pdf>. – Назва з екрану.